

Bos als recreatiebedrijf

Sinds 1962 heeft het Recreatieschap Oostelijk Zuid-Limburg een viertal gebieden met totaal 2260 ha beheerd en weten te behouden dank zij de openluchtrecreatie-functie voor de grote bevolkingsconcentraties in het voormalig Oostelijk Mijngebied. Hiervoor is een doeltreffend geheel van beleidsinstrumentarium ontwikkeld. Ruim 1000 ha van deze beheergebieden bestaat uit bossen, 50% oudere loofbossen en 50% naaldopstanden van voornamelijk groveden van 50 jaar en ouder. Ondanks de groei naar meer dan 2 miljoen bezoekers per jaar is uit herhalingsonderzoeken (monitoring) gebleken dat de kwaliteit van bos en natuurgebieden in de loop van de laatste 30 jaar sterk is toegenomen en dat momenteel van een stabiele situatie kan worden gesproken. Een belangrijke rol hierbij speelt een verbetering van de attitude van de bezoekers door een breed opgezet systeem van educatie en informatie. Enerzijds om de kosten te beperken, anderzijds om voldoende politiek draagvlak te behouden, is geëxperimenteerd met inkomstenverhogende maatregelen, zoals retributieveffenen, evenementen, arrangementen en "winkel"verkopen. Deze maatregelen kunnen worden samengevat in de titel : Bos als recreatiebedrijf.

Bij verbreding van deze aanpak over de gehele sektor is marketing van het bos als recreatieproduct onontbeerlijk.

In de toekomst ziet het er voor recreatieschappen als beheerder van recreatiebossen minder rooskleurig uit, door het wegvallen van subsidies. Wellicht dat hierdoor een nieuwe taak voor de particuliere natuurbescherming ontstaat.

Behoud van bos dank zij de recreatie functie

Het Recreatieschap Oostelijk

Zuid-Limburg is in 1962 opgericht door de gemeenten in die regio met als hoofddoel: het veilig stellen van de nog resterende 2000 hectaren bos, heide en overig buitengebied, met het oog op de steeds groter wordende behoefte aan vrijetijdsruimte voor de eigen bevolking van ± 300.000 inwoners. Hierbij niet gerekend

■ *Afbeelding 1. In de vijftiger jaren werd steeds meer natuur opgeofferd aan de oprukkende industrie en de expanderende agglomeratie van de steden Heerlen, Kerkrade, Brunssum en het huidige Landgraaf.*

■ **Afbeelding 2. Herhaald ecologisch onderzoek toonde aan dat het gevolgde beleid effect sorteert.**

de ruim 500.000 inwoners in Aken en omgeving, direct over grens.

Steeds meer natuur werd in de 50er jaren opgeofferd aan de op-rukkende industrie en de expan-derende agglomeratie van de ste-den Heerlen, Kerkrade, Brunssum en het huidige Landgraaf, die ge-heel aan elkaar vast groeiden.

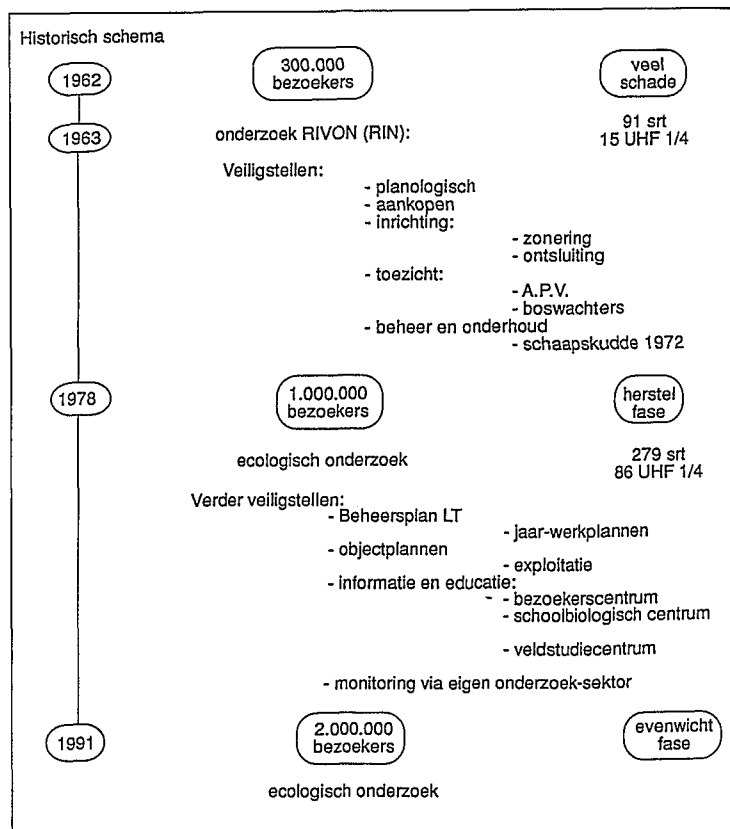
In die tijd lag het recreatief ge-bruik van de twee kerngebieden Brunssummerheide en Schin-veldse bossen volgens tellingen op eveneens 300.000 bezoeken per jaar.

Er was relatief veel schade door betreding, vooral in de vorm van erosie op de sterk glooiende hei-de, waar wandelaars en ruiters zelf hun weg baanden. Toezicht ontbrak omdat het gebied in to-taal 8 gemeenten overlapte en vrijwel niemand exact wist waar de gemeentegrenzen lagen. Niet alleen de mijnindustrie gebruikte steeds meer natuurgebied voor opslag van hun steenbergen en slijkvijvers. Zilverzand, klei, grind en bruinkool werden in steeds grotere hoeveelheden gedolven, waardoor honderden hectaren oorspronkelijk gave heide- en bosgebieden veranderden in een troosteloos maanlandschap.

Beleidsinstrumenten

Vanaf 1962 is planmatig het veilig stellen uitgevoerd met nevenge-schikt aan het hoofddoel recrea-tie, de belangenbehartiging van natuurbehoud en landschap. De beleidsinstrumenten die hier-bij werden en nog steeds worden ingezet zijn:

- een identieke planologische bescherming ongeacht de ge-meente van ligging;
- actief aankoopbeleid van gronden die op een of andere

manier bedreigd worden;

- recreatieve inrichting en daar-op afgestemde ontsluiting op basis van een zonering van intensief recreatief gebruik, via extensief gebruik en recreatief medegebruik naar natuurreservaat, zonder enige vorm van recreatie;
- landschapsherstel c.q. inpas-sing van groeven, steenbergen en vuilstorten;
- wegwerken van achterstallig beheer en onderhoud van bos en heide,

* met herkenbaarheid (voor pu-bliek) en veel variatie (open/ge-sloten);

* via reïntroductie van begrazing van de heide met een schaaps-kudde in 1972, die op dit moment 410 moederdieren omvat (op 300 ha heide);

* plenterkap + natuurlijke verjon-ging in plaats van vlaktegewijze kap en aanplant.

- politieel toezicht, recreanten-begeleiding en brandpreventie, met boswachters waarbij met in-zet van aangepast materieel, eigen mobilfoonnet en politie-honden, actief opgetreden kan worden op grond van een eigen A.P.V.

Alle maatregelen vallen en staan met een goed toezicht en veilig-hed voor de bezoeker.

Monitoring effecten van beleid

Bij herhaald ecologisch onder-zoek in 1963, 1978 en 1991 bleek dat dit beleid effect sorteert, on-danks de groei van het bezoek naar 1 miljoen recreanten per jaar. De vegetatie ontwikkelde zich in de beoogde richting en veel soorten die in de loop der ja-ren verdwenen waren zijn op-nieuw aangetroffen, waaronder

een groot aantal minder algemene soorten. Na 1978 werd dit beleid voor de toekomst vastgelegd in een beheerplan lange termijn met jaarlijks daarop geënte werkplannen. De effecten van de maatregelen werden duurzaam gevolgd. Op deze manier werd het mogelijk om sturend in te kunnen grijpen naar aanleiding van onderzoek. Een bij het publiek geliefde parkeerplaats nabij een hangveen werd op deze manier opgeheven en ingeplant. Op een minder kwetsbare plaats werd een andere parkeerplaats aangelegd.

Voor de opvang van de steeds groter wordende stromen recreanten werden in de randen van de bossen en de heide, bij voorkeur op voormalige groeven, stortplaatsen en mijnterreinen, nieuwe recreatieobjecten aangelegd zoals:

- dagcampings en picknickplaatsen;
- een strandje langs een opgestuwde beek;
- een recreatiepark met o.a. een speeltuin en een roeivijver;
- een kunstmatige skibaan;
- twee kinderboerderijen met o.a. aandacht voor natuurbeheer met grote grazers en paarden voor uitslepen van hout in het bosbeheer;

- een sterrenwacht;
- waterpartijen voor de hengelsport;

Ook voor andere recreatiesporten kwamen steeds meer voorzieningen zoals tennisbanen, een openbare golfbaan met 36 holes en een zweefvliegveld, dat onlangs geheel gerenoveerd is. Dit project is een goed voorbeeld van samengaan van natuurbeheer en recreatief gebruik. Ten behoeve van de zweefvliegsport wordt extensief gemaaid met afvoer van maaisel en niet gemest. Het oorspronkelijk weiland is op deze wijze in 25 jaar via een schraalgrasland in een blauwgrasland veranderd.

Uiteraard is er ook veel aandacht voor routegebonden vormen van recreatie zoals: meer dan 200 km wandelpaden, 180 km fietsroutes, 100 km ruiterspad, 45 km langlaufloipes in winters met voldoende sneeuw en een ATB route van 60 km. Voor de hondenuitlaters zijn speciale hondenspeeltereinen aangewezen en ingericht.

Indien men zoals in Oostelijk Zuid-Limburg een het beleid afstemt op de recreatieve vraag, werkt een dergelijke aanpak beleidvoorwaarden scheppend

voor het recreatieve bedrijfsleven: horeca, rijwielhandel, maneges, campings, huifkarverhuur etc. en versterkt men het maatschappelijk draagvlak.

Educatie en Informatie: een diepte-investering in beheer

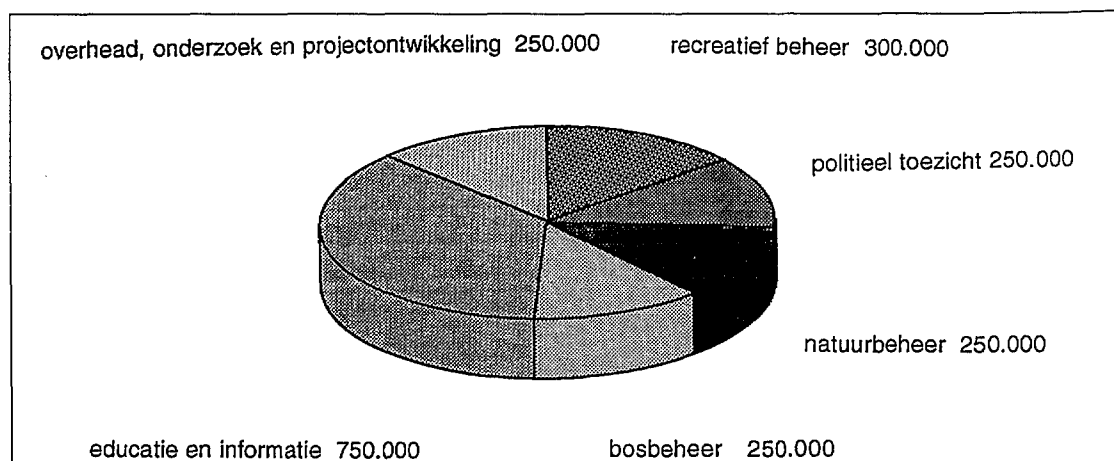
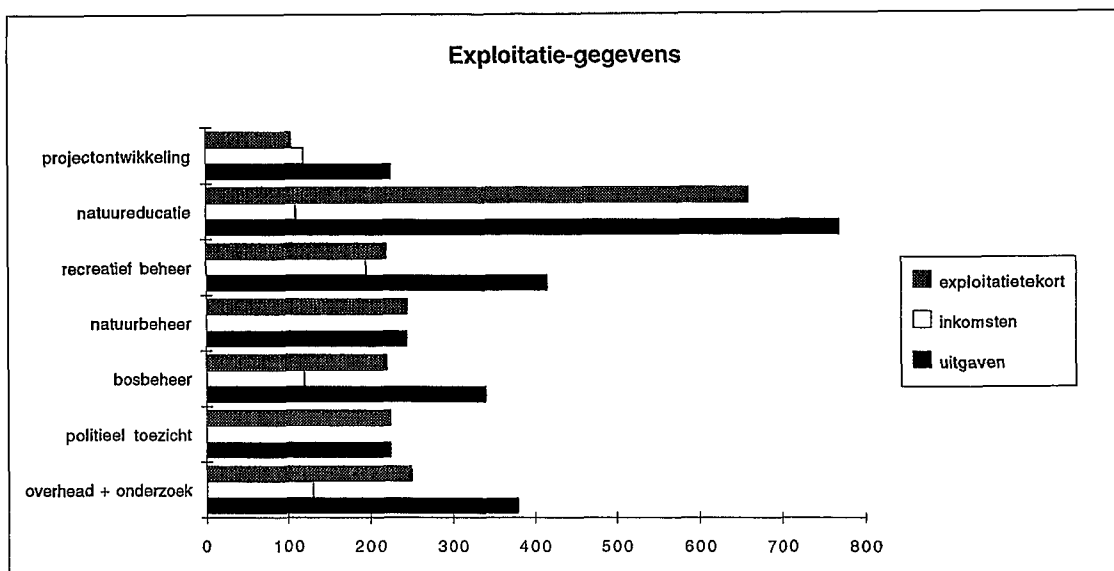
Om de attitude van de recreant zo goed mogelijk af te stemmen op de natuur en het landschap, waarin zij hun vrije tijd doorbrengen, is vooral na 1975 veel aandacht besteed aan natuureducatie en informatieverstrekking:

Een bezoekerscentrum met afgelopen jaar 217.000 bezoekers, een schoolbiologisch centrum afgestemd op het basisonderwijs met activiteiten voor jaarlijks meer dan 15.000 leerlingen en een veldstudiecentrum gelegen in een schoolbos van 16 ha waarin vrijwel alle bostypen van Nederland zijn vertegenwoordigd, met activiteiten voor het beroeps- en voortgezet onderwijs. Per jaar houden meer dan 7.000 leerlingen en studenten zich bezig met eigen onderzoekjes aan flora, fauna, verschillen in bossen en met projecten over het aquatisch milieu.

Dit is in het kort het beeld van de situatie in 1991 met meer dan 2 miljoen bezoekers en een ecologisch relatief stabiele situatie in de bossen en heidegebieden.

Financiële consequenties

Natuurlijk kost dit alles handen vol geld. Voor het gehele Recreatieschap met al haar taken is het exploitatietekort ruim 2 miljoen gulden per jaar ofwel f 1,- per bezoek. Bijgaande grafiek geeft de uitgaven, de inkomsten en het exploitatietekort weer voor een aantal activiteiten. Indien men uitsluitend uitgaat van het recreatief beheer en het bos- en natuurbeheer dan bedraagt globaal gesproken het exploitatie-

tekort nog altijd ruim 1 miljoen gulden. Het cirkeldiagram geeft dit exploitatietekort nog eens extra aan: recreatief beheer f 300.000,-; bosbeheer f 250.000,-; natuurbeheer f 250.000,- en politieel toezicht eveneens f 250.000,-. De boetes verdwijnen helaas in de staatskas. Beleidsvoorbereiding, onderzoek en projectontwikkeling kosten f 250.000,- en natuureducatie en informatie kosten f 750.000,-. Het totale exploitatietekort van ruim 2 miljoen gulden wordt betaald door de aangesloten gemeenten naar rato van inwonertal.

Tot zover zal mijn verhaal niet veel afwijken van dat wat andere beheerders van grote bossen en natuurgebieden met veel recreantenbezoek zouden kunnen vertellen. Evenwel de titel van mijn verhaal luidt: "Bos als recreatiebedrijf"; wat bedoel ik daarmee?

Inkomstenverhogende experimenten: toepassen profijtbeginself

Wandel- en fietspaden in bossen worden in Nederland beschouwd als gratis sociale vormen van recreatievoorzieningen, z.g. "merit goods", een taak waarvoor de

■ Afbeelding 3a en 3b: De financiële consequenties in beeld.

overheid grondwettelijk de zorg heeft.

De overheidstaak werd enigszins ingevuld door de openstellingsbijdragen van het rijk en diverse andere subsidiemogelijkheden. Deze zijn evenwel met name voor gemeenten en samenwerkingsverbanden grotendeels vervallen en die er nog zijn verdwijnen binnenkort. Daarom is binnen ons Recreatieschap gezocht naar mogelijkheden om anderszins inkomsten te genereren. Veel recreatief gebruik hoeft niet gratis

■ Afbeelding 4: Ruitersplaatje

■ Afbeelding 5: ATB-sticker

te zijn en veel recreanten vinden een bijdrage in de kosten alleszins acceptabel. Hoe wij proberen extra geld te verdienen aan recreatieve activiteiten in bossen en natuurgebieden is hierna verder uitgewerkt.

Retributieveffen

Bij de hengelsport is al heel lang gebruik dat naast de kosten van de visakte, waar de beheerder niets van krijgt, ook huur- en looprechten moeten worden betaald. Voor attracties en andere economische activiteiten in de rand van bossen en natuurgebieden (acceptabele norm LNV: 10% van de totale oppervlakte), zoals een kinderboerderij, midgetgolf of een roeivijver is het heel gewoon dat entree geheven wordt.

Maar ook voor minder voor de hand liggende recreatievormen kan retributie geheven worden. Sinds enkele jaren hebben wij in onze regio, in navolging van de door de Duitse beheersinstanties aan de ander kant van de grens, ingevoerde "Reiterschein" ook een "ruiterplaatje" ingevoerd. Paardrijden is ingevolge de eigen Algemene Politie Verordening van het Recreatieschap uitsluitend mogelijk op de door ons

bestuur aangewezen paden, voor zover het ruiterspaard is voorzien van een geldig ruitersplaatje aan beide zijden van het hoofdhalster. De kosten bedragen hiervoor eenmalig f 35,- voor de beide plaatjes en jaarlijks nog eens f 35,- voor de bijbehorende jaarsticker.

Overtreding wordt bestraft met een boete van f 300,-. De boswachter kan op kenteken verbaliseren en hoeft zijn leven niet meer te riskeren via wild-west achtervolgingen.

Duitse Reiterscheine worden in ons gebied ook erkend en omgekeerd kunnen onze ruiters in Duitsland rijden met het ruiterschildje dat wij uitgeven.

Op dezelfde wijze, analoog aan de regeling inzake de "bike-pas" op de Hautes Fagnes in de Ardennen, mogen fietsers met een mountain-bike of een z.g. ATB fiets uitsluitend gebruik maken van de door het bestuur vastgestelde ATB-routes, mits zij hun fiets of hun helm voorzien hebben van een z.g. ATB-sticker, welke eveneens f 35,- per jaar kost.

Naast inkomsten leveren dit soort maatregelen ook een groter politiek draagvlak en een mogelijkheid om sturend op te treden.

Het kan evenwel ook subtieler, bijvoorbeeld door:

- het heffen van parkeergeld, bij voorkeur door een parkeerpachter, die ook toezicht uitoefent. Dit wordt door de bezoeker positief ervaren i.v.m. de auto-inbraakpreventieve werking ervan. Veiligheid is voor de recreant zeer belangrijk en daar wil hij best voor betalen;
- het verpachten van een plek voor verkoop van ijs, frisdrank e.d.
- het verhuren van een stukje terrein voor hondentraining of andere recreatieve verenigingsactiviteiten; Hierbij is ons bestuur evenwel zeer selectief. Zo is medewerking geweigerd aan Paintball-shooting, hoewel daar veel voor wordt betaald.

Ook kan men kosten in rekening brengen voor, of het verlenen van vergunningen voor georganiseerde groepsactiviteiten, zoals b.v. droppingen, of voor ontheffingen voor bijv. het rijden met een auto naar een hengelvijver of andere voorziening. Deze kosten variëren van f 6,- voor een simpele eendaagse gebeurtenis tot f 25,- voor een jaarontheffing voor een invalide.

Evenementen en arrangementen: via sales en promotie-activiteiten

Grotere evenementen kunnen ook flink wat in het laetje brengen. Zo treedt een theatergroep jaarlijks op in ons gebied en trekt meer dan 2000 bezoekers met een entreprijs van f 12,50 en wordt jaarlijks door ons een schaaapscheerdersfeest georganiseerd met demonstraties van oude ambachten, verkoop van wol, honing en speelse voorzieningen voor kinderen zoals een "luchtkussen", uiteraard met entreeheffing.

Voor Duitse Heimatvereine en via busondernemingen en campings worden arrangementen verkocht met boswandelingen in combinatie met lunch of diner en bezoek aan een of meer voorzieningen, waardoor het bos vast onderdeel van een volledige dagattractie wordt. Vanuit het bezoekerscentrum worden excursies en speurtochten

verzorgd tegen betaling. Met een plaatselijke rijwielhandelaar zijn afspraken voor arrangementen met fietsverhuur. Ook worden op bescheiden schaal proeven genomen met bedrijfs-arrangementen, waarbij combinaties mogelijk zijn van golfclinics, zweefvliegen, fietsen, survivaltochten, natuurwandeling onder leiding, eten en attractiebezoek.

In de winter worden, bij voldoende sneeuw, 6 verschillende loipes geprepareerd en worden loipekaarten verkocht. Een horeca-exploitant heeft samen met een andere ondernemer 200 paar langlaufski's met bijbehorende schoenen en stokken gekocht voor verhuur, waarvan wij een afgesproken percentage aan provisie krijgen. Hengelvijvers worden verhuurd als schaatsvijver.

Verkoop-activiteiten

Ook proberen we de recreant te verleiden tot een consumptie in

een van onze horecavoorzieningen met fraaie terrassen, die uitzicht geven op bos en heide. Hiervoor is infrastructuur en bewegwijzering nodig, alsmede extra voorzieningen bij de restaurants, zoals rijwielstalling en bijvoorbeeld een parkeerplaats voor paarden.

Op dezelfde manier proberen we de bezoekers iets te verkopen in de winkelhoek van het bezoekerscentrum of bij de boswachterij, waarbij je "doe-hout", direct uit het bos kunt kopen, tegen prijzen, die flink concurreren met "de Gamma", zoals balken, planken en schaaldelen voor de eigen bouwactiviteiten; bonestaken in het voorjaar voor in de tuin en sinds kort ook geselcuriseerd (met zout onder hoge druk verduurzaamd) hout voor de inrichting van de tuin. Het betere hout wordt daartoe door ons naar een plaatselijke zagerij gebracht, die contractueel voor de prijs van

f 60,- per uur het hout verwerkt tot balken, planken en schaaldeelen op de gewenste maat. Daarna worden de produkten opgelat in een open schuur op de bos-wachterij om te drogen.

Op deze wijze brengt uw lariks of vuren f 300,- per m³ op onder aftrek van zaag-, transport en opslagkosten. Per saldo nog altijd een veelvoud van de huidige rondhoutprijzen. In verloren uren wordt hout in eigen beheer gekort en gekloofd tot open-haard-hout, dat wordt verkocht voor f 60,- per m³ en desgewenst thuis bezorgd, binnen een straal van 10 km voor f 25,- per m³. Snippers afkomstig van versnipperd takhout wordt afgezet m.n. aan maneges en houders van paarden. Bij dunningen wordt het achterblijvend takhout door ons vaak versnipperd met het oog op brandpreventie, veiligheid en belevingswaarde.

Buiten de reikwijdte van de titel van mijn verhaal wil ik opmerken dat in de toekomst wellicht snippers een van de belangrijkste bronnen van inkomsten worden. De NOVEM is bezig met een proef om uit snippers energie op te wekken via een milieuvriendelijke vergassings-techniek. In Zweden wordt nu al f 130,- per ton droge stof betaald voor snippers. In Nederland ligt de prijs rond de f 60,-.

Niet alleen voor de bosbouw, maar ook voor het groenbeheer in de stedelijke omgeving zou dit een welkome oplossing zijn, omdat nu vaak fors betaald moet worden om het "afvalgroen" kwijt te geraken.

Tenslotte vormen ook reclame, sponsoring en adoptie aardige mogelijkheden voor extra inkomsten. Constructies zoals bij de Stichting Face, waarbij milieubelasting door de energiebedrijven wordt gecompenseerd door bos-aanleg, zouden ook meer regio-

naal opgezet kunnen worden om nieuwe bossen te creëren danwel bestaande bossen beter in stand te houden, met bijdragen van regionaal milieu-belastende bedrijven. In het buitenland is het heel normaal dat bedrijven terreinmeubilair betalen in ruil voor reclame erop, denk maar aan de banken in België met de tekst erin gegraveerd: "Don de Banque General" of "Don de Pneu Michelin".

Bij ons worden de drukkosten van de kaarten van de fietsroutes, die in het bezoekerscentrum en de VVV's worden verkocht, door een bank en een bierbrouwerij betaald in ruil voor een advertentie. Een ander voorbeeld is de medefinanciering van een tentoonstelling over hout door Papierfabriek. Uiteraard krijgt deze firma ook aandacht in de tentoonstelling.

In het korte tijdsbestek is het moeilijk alle inkomstenverhogende mogelijkheden te noemen.

Marketing: bos als recreatieprodukt

Het Landbouw Economisch Instituut zal rond oktober uitkomen met een plan dat bossen, natuur en landschap beschouwt als produkten die onontbeerlijk zijn voor de mens, zowel globaal in verband met het voortbestaan van de mens door de klimaatbeheersende functie van bossen en natuurgebieden, alsook lokaal ten behoeve van de recreatiefunctie, belevingswaarde, aankleding van de omgeving, versterken van het vestigingsklimaat voor nieuwe bedrijven en gunstige meso-klimatologische effecten op het leefmilieu in de stad, daar waar het aanleg van bossen in de stadsrandzones betreft.

Voor de produkten bos, natuur en landschap bestaat evenwel nog geen markt.

Voor welke vorm van inkomstenverbetering dan ook, zal onze sector naar het bedrijfsleven moeten

kijken om te leren, hoe het produkt bos, natuur en landschap op de markt gebracht moet worden naast andere recreatieprodukten, zoals een camping, ATB-fiets of vakantiereis. Een dergelijke markt is er nog niet en moet georganiseerd worden, op dezelfde wijze als andere marktbaar produkten; met promotiecampagnes, actieweken, aanbiedingen en arrangementen. Hierbij kan m.i. goed gebruik gemaakt worden van bestaande kanalen zoals, het produktschap Hout, PROBOS, VVV, ANWB en NBT. De sector zal evenwel beter vertegenwoordigd moeten worden in een aantal van die organen.

Toekomst

Gaat particuliere natuurbescherming op recreatietour met de Postcode in plaats van subsidies?

Door het wegvallen van rijkssubsidies voor Recreatieschappen en de financiële aderingingen die gemeenten moeten doen om hun begrotingen sluitend te houden, heeft het bestuur van het Streekgewest OZL, waarin ons recreatieschap is opgenomen, zich genoodzaakt gezien om verdergaande maatregelen te treffen. Daarvoor worden thans gesprekken gevoerd met de Vereniging Natuurmonumenten voor overname van terreinen en beheer, weliswaar onder voorwaarde van instandhouding van alle bestaande recreatievoorzieningen. Of Natuurmonumenten naast de zorg voor natuur en landschap op dezelfde wijze inhoud gaat geven aan het recreatief en toeristisch gebruik van deze bossen en natuurgebieden, zal de tijd leren. De postcode-loterij lijkt in dit opzicht een nog betere oplossing voor alle financiële problemen dan alle genoemde vormen van ons recreatiebedrijf; een oplossing echter, die niet voor iedere bos- en natuurbeheerder is weggelegd.